

Η διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας στην Αλβανία

The teaching of the Greek language as a second language in Albania

Ευανθία Μπαρούτα, *Υπ. Διδάκτωρ, Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού
Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, evanthiajovani@yahoo.com*

Κωστάντω Ξέρρα, *Λέκτορας, Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού Πανεπιστήμιο
Αργυροκάστρου, kostandoksera@yahoo.gr*

Αικατερίνα Ιβάνοβα, *Φοιτήτρια: Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού
Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, rina.ina239@gmail.com*

Evanthia Barouta, *PhD Candidate, Department of Greek Language, Literature and Greek Civilization,
University of Gjirokastrer, evanthiajovani@yahoo.com*

Kostando Ksera, *Lector, Department of Greek Language, Literature and Greek Civilization, University of
Gjirokastrer, kostandoksera@yahoo.gr*

Ekaterina Ivanova, *Student, Department of Greek Language, Literature and Greek Civilization, University of
Gjirokastrer, rina.ina239@gmail.com*

Abstract: Greek language is the second language in use in Albania, after the mother tongue, Albanian. This is due to two main factors. Firstly, the existence of the National Greek Minority (EEM) in Albania, which lives in its ancestral homes in the southern part of the country, whose members have Greek as their mother tongue and basic education is provided in it. Secondly, Greek is the language of the neighboring country, Greece, with which the Albanian people maintain various kinds of relations and contacts. It is acquired either naturally, through direct contact with Greek-speaking people, it is learned systematically in various educational institutions or tutoring schools in the country. In the context of the presentation, we will see the spread of the Greek language in Albania. Educational institutions where Greek is taught as a second or foreign language. The content of the teaching, the teachers who teach Greek as well as the textbooks used in each case.

Keywords: teaching, foreign/second language, Greek minority

Περίληψη: Η ελληνική γλώσσα είναι η δεύτερη σε χρήση γλώσσα στην Αλβανία, μετά την μητρική, αλβανική. Αυτό οφείλεται σε δύο βασικούς παράγοντες. Πρώτον, την ύπαρξη της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας (ΕΕΜ) στην Αλβανία, η οποία διαβιού στις πατρογονικές της εστίες στο νότιο τμήμα της χώρας, τα μέλη της οποίας έχουν την ελληνική ως μητρική γλώσσα και η βασική παιδεία παρέχεται σε αυτή. Δεύτερον, η ελληνική είναι η γλώσσα της γειτονικής χώρας, της Ελλάδας, με την οποία ο αλβανικός λαός, διατηρεί διαφόρων ειδών σχέσεις και επαφές. Η κατάκτησή της γίνεται είτε με φυσικό τρόπο, με την άμεση επαφή με ελληνόφωνους

χρήστες, είτε μαθαίνεται συστηματικά σε διάφορα εκπαιδευτικά ιδρύματα ή φροντιστήρια της χώρας. Στα πλαίσια της εισήγησης θα δούμε την εξάπλωση της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία. Τα εκπαιδευτικά ιδρύματα που διδάσκεται η ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα. Το περιεχόμενο της διδασκαλίας, τους εκπαιδευτικούς που διδάσκουν την ελληνική καθώς και τα διδακτικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούνται σε κάθε περίπτωση.

Λέξεις κλειδιά: διδασκαλία, ξένη/δεύτερη γλώσσα, ελληνική μειονότητα

Εισαγωγή

Η εξάπλωση και η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία δεν είναι φαινόμενο που εμφανίστηκε τα τελευταία χρόνια και ούτε έχει σχέση με τις σύγχρονες τάσεις της ανθρωπότητας για την ανάγκη εξάπλωσης, είτε και γνωριμίας με γλώσσες και πολιτισμούς άλλων λαών. Το φαινόμενο αυτό έχει βαθιές ρίζες και κατά καιρούς παρατηρούνται και διαφορετικοί λόγοι που επηρέασαν την εξάπλωση ή συρρίκνωση της ελληνικής. Όπως αναφέρει ο Μπέτσης (2023) «*Τα ελληνικά στην αλβανική επικράτεια δεν ήταν καν ξένη γλώσσα, όπως με τα σημερινά δεδομένα θα μπορούσε κανείς να υποθέσει. Κι αυτό όχι μόνο στους αιώνες που οι Έλληνες συγκροτούσαν το πολιτιστικό τους περιβάλλον στον γεωγραφικό ιστό παρά την Αδριατική. Πρόκειται για την ιστορική και γλωσσική πραγματικότητα των τελευταίων τριών δεκαετιών, από το 1990 που η Αλβανία άνοιξε ως χώρα.*»

Στα πλαίσια της ανακοίνωσης θα προσπαθήσουμε επιγραμματικά να κάνουμε μια ιστορική αναδρομή στην πορεία της ελληνικής γλώσσας στη σημερινή Νότια Αλβανία για να μπορέσουμε να κατανοήσουμε καλύτερα την υφιστάμενη κατάσταση.

Οι γνώστες/χρήστες της ελληνικής γλώσσας σήμερα στην Αλβανία θα μπορούσαν να ενταχτούν σε δύο μεγάλες κατηγορίες, με τις ανάλογες υποκατηγορίες.

α) **στην πρώτη** κατηγορία ανήκουν τα μέλη της ελληνικής κοινότητας στην Αλβανία τα οποία έχουν την ελληνική ως μητρική γλώσσα.

β) **στην δεύτερη** κατηγορία ανήκουν εκείνοι που έμαθαν και χρησιμοποιούν την ελληνική ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα, οι οποίοι με τη σειρά τους μπορούν να καταταχθούν σε:

1) αυτούς που έμαθαν την ελληνική σε ένα ελληνόγλωσσο/ελληνόφωνο περιβάλλον στην Ελλάδα (όπου ήταν μετανάστες) και

2) εκείνους που την έμαθαν με δική τους διάθεση και επιθυμία στην Αλβανία (σε φροντιστήρια, είτε σε εκπαιδευτικά ιδρύματα).

Σύμφωνα το Ντάγιο «*Η ελληνική γλώσσα είναι η δεύτερη περισσότερο ομιλουμένη σήμερα στην Αλβανία, μετά την αλβανική, καθώς υπολογίζεται ότι στις δύο από τις τρεις αλβανικές οικογένειες υπάρχει τουλάχιστον ένα μέλος που μιλάει Ελληνικά.*» (Μυρτσιώτη, 2003) Δεν υπάρχουν όμως έγκυρες στατιστικές μελέτες οι οποίες θα μπορούσαν να μας δώσουν μια σαφή εικόνα για τον αριθμό των χρηστών της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία, είτε ως μητρικής, είτε ως δεύτερης/ξένης γλώσσας. Η πρώτη προσπάθεια που έγινε με την απογραφή του 2011, όπου στα

ερωτηματολόγια συμπεριλήφθηκε λήμμα για την ομιλούμενη μητρική γλώσσα των πολιτών απέτυχε, διότι, μεγάλο μέρος των Ελλήνων απείχαν από τη διαδικασία απογραφής, λόγω παρατυπιών. Αναμένονται τα αποτελέσματα της τελευταίας απογραφής που έγινε στα τέλη του προηγούμενου έτους (2023). Σύμφωνα το World factbook 0,5% του πληθυσμού της χώρας έχουν την ελληνική ως μητρική γλώσσα.¹

1. Ιστορική αναδρομή

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία επέβαλε ώστε ο ελληνικός πολιτισμός και κυρίως η ελληνική γλώσσα, να κατέχουν μια περίωπη θέση στην Ανατολική Ευρώπη. Τη θέση αυτή η ελληνική την διατήρησε και κατά τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Όπως επισημαίνει ο Μαζάουερ, (*Mazower, M. 2012: 108*) μπορεί η τουρκική να ήταν η γλώσσα της διοίκησης, η ελληνική, όμως «ήταν η γλώσσα των ευαγγελίων, του χριστιανικού πολιτισμού και της κλασικής παιδείας. Η κυριαρχία της στους χριστιανούς της Βαλκανικής δεν τελείωσε με την κατάρρευση του Βυζαντίου μεταξύ 13ου και 15ου αιώνα...» (Ξέρρα, 2022: 317), εξακολούθησε καθ' όλη τη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας να παίζει σημαντικό ρόλο ως το θεμέλιο της Ορθόδοξης πίστης. Ιδιαίτερο όμως ρόλο την περίοδο αυτή έπαιξε η ελληνική παιδεία η οποία θεωρήθηκε η ασπίδα ενάντια στον εξισλαμισμό.

Σύμφωνα την Κωνσταντακοπούλου: (1988: 148) «Η ελληνική ως γλώσσα της Εκκλησίας και του εμπορίου, φορέας μιας κυρίαρχης κουλτούρας, γίνεται αρχικά αποδεκτή από ορισμένα κοινωνικά στρώματα των διαφόρων βαλκανικών εθνοτήτων που ζουν στα μεγάλα κέντρα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, επιδίδονται σε αυτές τις επαγγελματικές δραστηριότητες και βρίσκονται σε μια διαδικασία κοινωνικής ανέλιξης.» Ο χώρος της Αλβανίας δεν αποτελούσε εξαίρεση. Επιπλέον καθώς η αλβανική γλώσσα δεν είχε αναπτύξει ακόμη την γραπτή της μορφή, μέχρι εκείνη την περίοδο, καθιστούσε αναγκαία την ύπαρξη της ελληνικής, η εκμάθηση της οποίας αποτελούσε κριτήριο κοινωνικής ανέλιξης αλλά ήταν και φορέας πρακτικών γνώσεων. (Κωνσταντακοπούλου, 1988: 148) Όπως μας επιβεβαιώνει ο Shuteriqi (1974: 200) «... η ελληνική ήταν η γλώσσα της εκκλησίας και της συνήθους γραπτής επικοινωνίας μεταξύ των τεχνιτών και των ορθόδοξων εμπόρων του Ελμπασάν.» Στον πρόλογο του έργου του «Εισαγωγική διδασκαλία» (1802) ο Δανιήλ Μοσχοπολίτης, καθηγητής στην Ακαδημία της Μοσχόπολης, κάνει έκκληση προς τους Ορθόδοξους νέους των Βαλκανίων, που δεν μιλούν ελληνικά, να εξελληνιστούν γλωσσικά και πολιτισμικά με το επιχείρημα ότι αυτή η μεταμόρφωση θα άνοιγε λεωφόρους κοινωνικής κινητικότητας. (Κιτρομηλίδης, 2003: 59-62)

Την περίοδο αυτή παρατηρούνται διάφορες πρωτοβουλίες ενίσχυσης της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, όπως συγγραφή μεθόδων διδασκαλίας, πολύγλωσσων λεξικών οπού συμπεριλαμβάνεται και η αλβανική γλώσσα, γραμματικών της ελληνικής στα αλβανικά για την καλύτερη εκμάθηση της ελληνικής από τους Αλβανούς κ.ά.

¹ [Languages](https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/albania/) Albanian 98.8% (official - derived from Tosk dialect), Greek 0.5%, other 0.6% (including Macedonian, Romani, Vlach, Turkish, Italian, and Serbo-Croatian), unspecified 0.1% (2011 est.)
<https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/albania/>

Να αναφέρουμε κάποια από τα γεγονότα αυτά που έλαβαν χώρα κατά τον 18 και 19 αιώνα:

- Οι δύο περιοδείες του Πατροκοσμά του Αιτωλού η πρώτη κατά το 1775 – 1777 και η δεύτερη το 1777- 1779. Όπως είναι γνωστό οι περιοδείες αυτές έγιναν προς ενίσχυση της ορθόδοξης πίστης μεταξύ των χριστιανών και κυρίως την ενίσχυση της παιδείας στις περιοχές της σημερινής Νοτίου Αλβανίας. (Τωμαδάκης, 1988; Γιωβάννης, 2021)
- Το 1770 κυκλοφορεί η «Πρωτοπειρία» μέθοδος διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας για αρχάριους, του Θεόδωρου Καβαλιώτη, για να καλύψει τις ανάγκες της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας στην Ακαδημία της Μοσχόπολης. Η μέθοδος αυτή συμπεριλαμβάνει και τρίγλωσσο λεξικό ελληνικά – βλάχικα – αλβανικά με 1770 περίπου λέξεις. (Ksera, 2015)
- Το 1802 κυκλοφορεί ακόμη μια μέθοδος εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας η «Εισαγωγική διδασκαλία» του ιεροκήρυκα Δανιήλ Μοσχοπολίτη, όπου κι αυτή συμπεριλάμβανε κι ένα τετράγλωσσο λεξικό (ελληνικά – βλάχικα – βουλγάρικα – αλβανίτικα) για την διευκόλυνση της εκμάθησης της ελληνικής από τους χρήστες των παραπάνω γλωσσών. (Ksera, 2015)
- Το 1822 κυκλοφορεί η Γραμματική της ελληνικής γλώσσας στα αλβανικά, την οποία συνέταξε ο Στέφανος Οικονόμου από το Ποστενάτι του Λεσκοβικίου, για να βοηθήσει τους Αλβανούς στην καλύτερη εκμάθηση της ελληνικής. (Shuteriqi, 1974: 206)

Με το πέρασμα όμως των χρόνων και κάτω από συγκεκριμένες ιστορικο – πολιτικές συνθήκες «... η παλιά άποψη ότι τα ελληνικά – όπως τα λατινικά στη Δύση – ήταν ο δρόμος προς την παιδεία αμφισβητούνταν. Στις αρχές του 19ου αιώνα οι Βούλγαροι, οι Σέρβοι και οι Ρουμάνοι διανοούμενοι – πολλοί από τους οποίους σπούδασαν σε ελληνικά σχολεία, άρχισαν για πρώτη φορά να αυτοπροσδιορίζονται με βάση τη δική τους πολιτιστική κοινότητα». (Mazawer, 2012:147) Δημιουργήθηκαν έτσι οι κατάλληλες συνθήκες για τη δημιουργία ανεξάρτητων εθνικών κρατών στα Βαλκάνια.

Στη συνέχεια «...μέσα στο κλίμα των ανερχόμενων εθνικισμών ήταν επόμενο η ελληνική να αντιμετωπίζεται ως εθνική γλώσσα, και έμεινε η γλώσσα των Ελλήνων και της Ελλάδας, χάνει την οικουμενικότητά της και αρχίζει να υποχωρεί σταδιακά μπροστά στις αντίστοιχες βαλκανικές εθνικές γλώσσες. Η δημιουργία εθνικών κρατών στα Βαλκάνια θα σφραγίσει οριστικά αυτή την περίοδο» (Κωνσταντακοπούλου, 1988: 148) και θα θέσει το τέλος μιας ένδοξης και μακραίωνης ιστορίας.

Στις αρχές του XIX αιώνα με την ίδρυση του αλβανικού κράτους και την εισχώρηση σε αυτό ελληνικού πληθυσμού δημιουργήθηκε η Εθνική Ελληνική Μειονότητα στην Αλβανία. Πρόκειται για την ελληνική εθνική κοινότητα ενταγμένη στα πλαίσια του αλβανικού κράτους. Η κοινότητα αυτή εξακολουθεί να χρησιμοποιεί την ελληνική γλώσσα και να τη διδάσκεται στα δημόσια σχολεία. (βλ. Kondis & Manda, 1994; Βούρη & Καψάλης, 2003, Μπάρκας, 2016, τόμος III).

Στην Αλβανία μετά τη λήξη του Β΄ΠΠ και την ανάληψη της εξουσίας από τους κομμουνιστές, η ελληνική είναι η μητρική γλώσσα της ΕΕΜ, αλλά ταυτόχρονα θα γίνει μια «ανεπιθύμητη» γλώσσα για το καθεστώς, γιατί ήταν η γλώσσα της εχθρικής, σοβινιστικής Ελλάδας. (Μπάρκας, 2018: 187) Θα εξακολουθήσει να χρησιμοποιείται μόνο από τα μέλη της μειονότητας. Η περίοδος σιωπής ως προς την ελληνική γλώσσα και την εξάπλωσή της, διάρκεσε 45 χρόνια όσο και η απομόνωση και ο αποκλεισμός της χώρας από τον έξω κόσμο. Η συρρίκνωση των ελληνικών στην δημόσια σφαίρα της Αλβανίας πριν το 1990 εξυπηρετούσε την ανάγκη συγκρότησης αλβανικού έθνους σε προδιαγραφές που η Αυστροουγγρική Αυτοκρατορία, σε συνταύτιση με ύστερους σχεδιασμούς της Υψηλής Πύλης, είχε σχεδιάσει. (Μπέτσης, 2023).

Η αντίληψη αυτή θα αλλάξει τελείως μετά το 1990 όταν η Αλβανία θα βγει από την απομόνωση και θα κάνει βήματα προς τον εκδημοκρατισμό. Η ελληνική έγινε η γλώσσα εκατοντάδων χιλιάδων Αλβανών που διέφυγαν προς την Ελλάδα και εγκαταστάθηκαν εκεί αναζητώντας ένα καλύτερο μέλλον.

2. Το ενδιαφέρον των Αλβανών για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας

Μετά το 1990 στην Αλβανία παρατηρείται μεγάλο ενδιαφέρον για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. Αυτό δεν οφείλεται μόνο στην ύπαρξη της ΕΕΜ και στο ήδη υπάρχον υπόστρωμα, αλλά κυρίως στις σχέσεις της Αλβανίας με την Ελλάδα, όπως αυτές διαμορφώθηκαν μετά την πτώση της δικτατορίας του Χότζα.

Η πτώση του ολοκληρωτικού καθεστώτος και το άνοιγμα των συνόρων έφερε τον Αλβανικό λαό σε άμεση επαφή με τον ελληνικό κόσμο και είδε τον Ελλαδικό χώρο, ως την καλύτερη λύση όπου θα μπορούσε να δουλέψει και να δημιουργήσει ευνοϊκότερες συνθήκες διαβίωσης. Η εγκατάσταση στην Ελλάδα, μεγάλου αριθμού Αλβανών μεταναστών, έκανε ώστε η ελληνική να γίνει δεύτερη γλώσσα των εφτακοσίων περίπου χιλιάδων Αλβανών που ζουν και εργάζονται στην Ελλάδα χρησιμοποιώντας την ελληνική στις καθημερινές τους συναναστροφές. Τούτο συμβάλλει καθημερινά στη διάδοση της καθομιλούμενης, παράλληλα όμως δεκάδες εκατοντάδες παιδιών και νέων καταγόμενων από την Αλβανία παρακολουθούν σχολεία και σπουδάζουν σε ελληνικά πανεπιστήμια, αφομοιώνοντας την ελληνική στο καλύτερο δυνατό επίπεδο. (Μπέτσης, 2023)

Η αναζήτηση καλύτερων ευκαιριών διαβίωσης παρακινεί σήμερα αρκετούς Αλβανούς να οδηγούνται προς την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας στη χώρα τους. Η γνώση της ελληνικής θα τους παρέχει στη συνέχεια τη δυνατότητα μετανάστευσης προς την Ελλάδα, ελπίζοντας σε ένα καλύτερο μέλλον. Ταυτόχρονα θα είναι ένα εφόδιο για εύρεση εργασίας και στην Αλβανία, όπου ασκούν την επιχειρηματική τους δραστηριότητα διάφορων ειδών επιχειρήσεις ελληνικών συμφερόντων όπως: τράπεζες, οικοδομικές εταιρείες, παραγωγικές μονάδες, εκπαιδευτικά ιδρύματα, καθώς και μεταφραστικά γραφεία σε όλες σχεδόν τις πόλεις της χώρας κ.ά. Οι επιχειρήσεις αυτές ενδιαφέρονται για πρόσληψη προσωπικού όχι απλά καταρτισμένο στο αντικείμενο ενασχόλησής τους, αλλά και καλούς γνώστες της ελληνικής γλώσσας. (Ξέρρα, 2019)

Εκτός αυτών παρατηρείται μεγάλο ενδιαφέρον της νέας γενιάς Αλβανών για σπουδές σε ελληνικά πανεπιστήμια. Το φαινόμενο είναι πιο έντονο στις νότιες περιοχές της χώρας, αλλά και στις μεγάλες πόλεις και δεν αφορά μόνον τα μέλη της Ελληνικής κοινότητας αλλά και όλους τους Αλβανούς. Τα τελευταία χρόνια θα λέγαμε ότι υπερισχύει η κατηγορία αυτή.

Δευτερεύοντες λόγοι που θα μπορούσαν να αναφερθούν είναι η οικογενειακή παράδοση και το ενδιαφέρον για τον ελληνικό πολιτισμό. Όπως προαναφέρθηκε, όταν στην οικογένεια παραδοσιακά υπήρχε μια σχέση με την ελληνική γλώσσα και τον ελληνικό πολιτισμό και οι απόγονοι οδηγούνται προς διατήρηση της σχέσης αυτής. Επίσης κάποιοι μαθαίνουν ελληνικά από το ενδιαφέρον τους για τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και την αρχαία ελληνική γραμματεία, αλλά και την σύγχρονη λογοτεχνία και τον ελληνικό πολιτισμό.

Θα πρέπει να αναφερθούν και δύο επιπλέον στοιχεία που συμβάλουν ακούσια στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας, είναι η ελληνική μουσική, η οποία είναι τόσο πολύ διαδεδομένη στην Αλβανία, καθώς και η παρακολούθηση ελληνικών τηλεοπτικών καναλιών.

Θα πρέπει να τονιστεί εδώ πως οι παράγοντες αυτοί δεν αποκλείουν ο ένας τον άλλο, αλλά σε πολλές περιπτώσεις λειτουργούν ταυτόχρονα και μπορούν να συνυπάρχουν ανάλογα την περίπτωση δηλαδή κάποιες φορές περισσότεροι από ένας παράγοντας παρακινούν κάποιον στο να μάθει ελληνικά. Π.χ. οικογενειακή καταβολή και επιθυμία φοίτησης σε ελληνικό πανεπιστήμιο αλλά και το ενδιαφέρον για τον ελληνικό πολιτισμό.

3. Η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία

1. Σήμερα στην Αλβανία η ελληνική γλώσσα διδάσκεται ως μητρική γλώσσα:

- Στα δημόσια ελληνικά σχολεία της Εθνικής Ελληνικής Μειονότητας, στους νομούς Αργυροκάστρου, Αγίων Σαράντα και Δελβίνου, καθώς και στις ελληνικές τάξεις στα 9-χρονα σχολεία των πόλεων Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα, όπου η παιδεία παρέχεται στην μητρική ελληνική γλώσσα βάσει της νομοθεσίας για τις εθνικές μειονότητες.
- στα ιδιωτικά Εκπαιδευτήρια «Ομηρος» της Χιμάρας καθώς και
- στις ελληνικές τάξεις του 9-χρονου δίγλωσσου κολεγίου «Πνοή Αγάπης» της Μητροπόλεως Αργυροκάστρου.

Στα συγκεκριμένα εκπαιδευτικά ιδρύματα στις τάξεις 1 – 5 όλα τα μαθήματα διεξάγονται στην ελληνική γλώσσα και η αλβανική διδάσκεται με πέντε εβδομαδιαίες ώρες.

Στις τάξεις 6 – 9 τα μαθήματα διδάσκονται σε αναλογία 52% με 48% αντίστοιχα στην ελληνική και αλβανική γλώσσα.

2. Η ελληνική διδάσκεται ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα:

- Στο ελληνο-αλβανικό κολέγιο «Αρσάκειο Τιράνων»
- Στο 9-χρονο δίγλωσσο σχολείο «Ομηρος» στην Κορυτσά

- Σε όλα τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ορθόδοξης Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Αλβανίας

- Στο ελληνο-αλβανικό κολέγιο «Αρσάκειο Τιράνων» (έτος λειτουργίας 1998)

Το Αρσάκειο Τιράνων είναι από τα πρώτα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα στη χώρα. Λειτουργεί σύμφωνα με το πρόγραμμα σπουδών των αλβανικών σχολείων με έμφαση στην εκμάθηση της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει σε ορισμένα μαθήματα του βασικού αναλυτικού προγράμματος όπως η Λογοτεχνία, ο Ευρωπαϊκός Πολιτισμός, η Δημοκρατία, η Γεωγραφία και η Πληροφορική, που διδάσκονται στην ελληνική γλώσσα. Η ελληνική γλώσσα διδάσκεται από Ελλαδίτες εκπαιδευτικούς, κατ' επιλογή της Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας, οι οποίοι έχουν τίτλο σπουδών από ελληνικά πανεπιστήμια.²

- Στο 9-χρονο δίγλωσσο σχολείο «Όμηρος» στην Κορυτσά

Λόγω του ιδιαίτερου ενδιαφέροντος των κατοίκων της Κορυτσάς για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας λειτουργεί εδώ και περίπου τρεις δεκαετίες ιδιωτικό σχολείο όπου τα μαθήματα διεξάγονται στην αλβανική και την ελληνική γλώσσα. Στην ελληνική διδάσκονται εκτός από το μάθημα Γλώσσας και η Μελέτη Περιβάλλοντος, Θεατρολογία, Μουσική, Ζωγραφική, Τεχνολογία και Φυσική Αγωγή.

Σύμφωνα τους Τσακίριδου και λοιποί (2016):

Στην 1^η και 2^η τάξη το πρόγραμμα περιλαμβάνει 15 ώρες στην αλβανική και 13 ώρες στην ελληνική γλώσσα.

Στην 3^η και 6^η τάξη το πρόγραμμα περιλαμβάνει 18 - 19 ώρες στην αλβανική και 9 με 10 ώρες στην ελληνική γλώσσα.

Στην 7^η και 9^η τάξη το πρόγραμμα περιλαμβάνει 21 με 24 ώρες στην αλβανική και 10 με 12 ώρες στην ελληνική γλώσσα.

Επίσης σύμφωνα τον Σωτηρούδα (2022) τα διδακτικά εγχειρίδια για το μάθημα είναι τα αντίστοιχα του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος και παραγγέλλονται μέσω του ΥΤΥΕ «ΔΙΑΦΑΝΤΟΣ». Ωστόσο τα βιβλία αυτά δεν βρίσκονται σε πλήρη αντιστοιχία με τις τάξεις που διδάσκονται. Για παράδειγμα η 5η τάξη χρησιμοποιεί το βιβλίο γλώσσας της 3η τάξης.

Επιπλέον οι εκπαιδευτικοί μπορούν να διαλέξουν και κάποιο από τα παρακάτω βιβλία για τη διδασκαλία της ελληνικής ως ξένης γλώσσας, που υπάρχουν διαθέσιμα στο ΙΤΥΕ «ΔΙΑΦΑΝΤΟΣ» όπως για παράδειγμα η σειρά «Μαργαρίτα» η «Μαθαίνω Ελληνικά» κλπ.

Για τη διδασκαλία της ελληνικής στο εν λόγω σχολείο υπάρχει αποσπασμένο διδακτικό προσωπικό από την Ελλάδα.

² Πληροφορίες που αντλήσαμε από την σελίδα του Ιδρύματος <https://www.arsakeio.gr/en/schools-complexes/arsakeio-greek-albanian-college-in-tirana>

- Σε όλα τα ιδιωτικά εκπαιδευτικά ιδρύματα της Ορθόδοξης Αυτοκέφαλης Εκκλησίας της Αλβανίας όπως αυτά αναφέρονται στην ιστοσελίδα <https://www.frymaedashurise.org/>.³

Συγκεκριμένα:

- **στο 9-χρονο δίγλωσσο κολέγιο «Πνοή Αγάπης» στο Αργυρόκαστρο**
στις αλβανικές τάξεις η ελληνική διδάσκεται με 5 εβδομαδιαίες ώρες στο Δημοτικό και 4 ώρες στο 9-χρονο (δύο ως μάθημα επιλογής συν δύο φροντιστηριακές)
- **στο Γενικό Λύκειο «Πνοή Αγάπης» Εμμαούς Αργυροκάστρου**
- **στο Εκκλησιαστικό Λύκειο «Τίμιος Σταυρός»** με 4 εβδομαδιαίες ώρες (δύο ως μάθημα επιλογής συν δύο φροντιστηριακές ώρες)
- **στο επαγγελματικό κολέγιο «Απόστολος Παύλος»** στο Μεσοπόταμο των Αγίων Σαράντα όπου 60% των μαθητών διδάσκονται την ελληνική ως ξένη γλώσσα (στο Γενικό Λύκειο τριετούς φοίτησης στην Α' Λυκείου με 3, στην Β' με 4 και στη Γ' με 3 εβδομαδιαίες ώρες, ενώ στο Επαγγελματικό Λύκειο τετραετούς φοίτησης 4 εβδομαδιαίες ώρες)
- **στο τρίγλωσσο κολέγιο «Πρωταγωνιστές»** στα Τίρανα
- **στο Γενικό Λύκειο «Πλάτων»** στην Κορυτσά
- **στο 9-χρονο αλβανο-ελληνικό κολέγιο** στο Δυρράχιο
- **στην Ιερατική Ακαδημία «Αγίου Βλάση»** στο Δυρράχιο

Σε όλα τα εκπαιδευτικά ιδρύματα της εκκλησίας έχουν τμήματα αρχαρίων επιπέδου Α1 και Α2 και προχωρημένων Β1 και Β2 μέχρι και Γ1 και Γ2.

Τα διδακτικά εγχειρίδια που χρησιμοποιούν είναι οι σειρές:

1. «Κλικ ... στα ελληνικά» του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας του Υπουργείου Παιδείας της Ελλάδας το οποίο χρησιμοποιείται κυρίως για τα μικρά παιδιά, από το επίπεδο Α1 αλλά φτάνει και μέχρι Γ2.
2. «Ελληνικά Α', Β', Γ'» των εκδόσεων ΠΑΤΑΚΗ
3. «Ταξίδι στην Ελλάδα Α', Β', Γ'» από τις εκδόσεις Γρηγόρη

Εναπόκειται στη βούληση του εκπαιδευτικού καθώς και τις ιδιαιτερότητες της τάξης η επιλογή της κάθε σειράς που θα χρησιμοποιήσει.

Στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Μητροπόλεως Αργυροκάστρου, πέραν των άνω εγχειριδίων, οι εκπαιδευτικοί έχουν προετοιμάσει διδακτικό υλικό για να βοηθήσουν τους μαθητές τους να αποκτήσουν το πιστοποιητικό ελληνομάθειας, και αυτό δείχνει την αφοσίωση, αλλά και την αγάπη με την οποία επιτελούν το έργο/λειτουργημά τους.

³ <https://www.frymaedashurise.org/>

Το γεγονός ότι τα εκπαιδευτικά ιδρύματα οδηγούν τους μαθητές προς την απόκτηση πιστοποίησης της ελληνομάθειας είναι το σημαντικότερο χαρακτηριστικό της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας. Ναι μεν διδάσκεται η ελληνική, αλλά χωρίς πιστοποίηση δεν είναι δυνατό να μετρήσουμε την αποτελεσματικότητα αυτής της διδασκαλίας. Σύμφωνα με πληροφορίες που συλλέξαμε στα εκπαιδευτικά ιδρύματα της Μητροπόλεως Αργυροκάστρου πάνω από 50 % των μαθητών που εισέρχονται στην Α΄ δημοτικού γνωρίζοντας μόνο την αλβανική (μητρική τους) γλώσσα, καταφέρνουν με την αποφοίτησή τους από το δεύτερο κυρίως έτος του Λυκείου να έχουν αποκτήσει και το πιστοποιητικό ελληνομάθειας για το επίπεδο B2 και σε κάποιες περιπτώσεις και για το επίπεδο Γ.

3.1. Σε ακαδημαϊκό επίπεδο η ελληνική διδάσκεται:

- Στο Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού στο Πανεπιστήμιο Αργυροκάστρου, το οποίο μέσω των προγραμμάτων Μπάτσελορ και Μάστερ καταρτίζει εκπαιδευτικούς για τα ελληνικά σχολεία της ΕΕΜ. Το πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος υλοποιείται στην ελληνική με εξαίρεση λίγα μαθήματα τα οποία διδάσκονται στην αλβανική. Για να παρακολουθήσει κανείς τα μαθήματα χρειάζεται πολύ καλή γνώση της ελληνικής γλώσσας.
- Στο Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας στο Πανεπιστήμιο Τιράνων το οποίο λειτουργεί στα πλαίσια της Σχολής Ξένων Γλωσσών, όπου μπορεί κανείς να αποκτήσει πτυχίο εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας σε ακαδημαϊκό επίπεδο.
- Στο Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας και Πολιτισμού, που λειτουργεί σε προπτυχιακό επίπεδο και εντάσσεται στη Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών και Γλωσσικής Επικοινωνίας του Πανεπιστημιακού Κολεγίου ΛΟΓΟΣ στα Τίρανα, τελεί υπό την αιγίδα της Ορθόδοξης Αυτοκέφαλής Εκκλησίας της Αλβανίας. Ιδρύθηκε το 2018 και βρίσκεται υπό τη διοικητική ευθύνη του Ιδρύματος ΛΟΓΟΣ, με πρόεδρο τον Μακαριότατο Αρχιεπίσκοπο Τιράνων, Δυρραχίου και πάσης Αλβανίας κ.κ. Αναστάσιο. Στους θεμελιώδεις ακαδημαϊκούς και εκπαιδευτικούς στόχους του Τμήματος συγκαταλέγονται εκτός των άλλων και η τελειοποίηση στην εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας. (Αποστολούδα & Μπασούκου, 2022: 138)

Επίσης από το Ίδρυμα Λόγος του Αρχιεπισκόπου λειτουργεί το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας το οποίο προσφέρει μαθήματα για όλες τις ηλικίες και όλα τα επίπεδα από Α1 μέχρι και Γ2. Τα μαθήματα διεξάγονται 2 φορές την εβδομάδα με 1.5 διδακτικές ώρες των 60 λεπτών και γίνονται δια ζώσης αλλά και διαδικτυακά. Το κάθε επίπεδο ολοκληρώνεται με 40 διδακτικές ώρες και διαρκεί 3 με 4 μήνες. Η μετάβαση από το ένα επίπεδο στο άλλο γίνεται με εξέταση. Για τη διδασκαλία χρησιμοποιούνται τα εγχειρίδια «Κλικ... στα ελληνικά» και «Ελληνικά στο πι και φι», οι σειρές από Α1 μέχρι και Γ2.

Στην Αλβανία από το 1990 μέχρι σήμερα λειτουργούν μόνιμα ή και περιστασιακά και φροντιστήρια εκμάθησης της Ελληνικής γλώσσας χρηματοδοτούμενα από διάφορους φορείς και οργανισμούς. Για το θέμα αυτό υπάρχει εκτενής αναφορά σε ανακοίνωση του Σωτηρούδα (2021), πρώην συντονιστή εκπαίδευσης στο Ελληνικό Προξενείο Κορυτσάς.

Θα πρέπει να αναφερθεί η σπουδαιότητα των φροντιστηρίων αυτών καθώς βοηθούν τους ομογενείς να μάθουν την ελληνική γλώσσα σε περιοχές που δεν έχουν πρόσβαση σε ελληνικό σχολείο, όπως και όλους τους υπόλοιπους Αλβανούς που θέλουν να μάθουν ελληνικά, επίσης δίνουν τη δυνατότητα εκμάθησης της ελληνικής και σε άτομα μεγαλύτερης ηλικίας.

Να τονίσουμε πως μόνο το Φροντιστήριο Αριστοτέλης στην Κορυτσά έχει άδεια λειτουργίας από το Αλβανικό κράτος και είναι πιστοποιημένο από το Υπουργείο Παιδείας της Ελλάδας. Τα υπόλοιπα είναι άτυπα αλλά επιτρέπεται η λειτουργία τους καθώς οι σπουδαστές παρακολουθούν τα μαθήματα δωρεάν.

Τα βιβλία που χρησιμοποιούν στα φροντιστήρια είναι κυρίως η σειρά «Μαργαρίτα» και «Μαθαίνω Ελληνικά» του Κώστα Γιάννη.

Υπό την αιγίδα του Προξενείου Αργυροκάστρου λειτουργούν φροντιστήρια στην πόλη της Πρεμετής με περίπου 40 μαθητές, στην πόλη του Δελβίνου 25 περίπου μαθητές και στο Μουρσί με 60 περίπου μαθητές τα οποία είναι χωρισμένα σε τμήματα διαφόρων επιπέδων. Τα βιβλία σε όλα τα φροντιστήρια παρέχει το φροντιστήριο Αριστοτέλης.

Σε ιδιωτική βάση σχεδόν σε όλες τις πόλεις της Αλβανίας διδάσκεται η ελληνική σε φροντιστήρια εκμάθησης ξένων γλωσσών.

Μεγάλο μέρος του διδακτικού προσωπικού που δραστηριοποιείται στη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, κυρίως στο νότιο τμήμα της χώρας, είναι απόφοιτοι του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας, Λογοτεχνίας και Ελληνικού Πολιτισμού του Πανεπιστημίου Αργυροκάστρου οι οποίοι εργάζονται σε όλα σχεδόν τα προαναφερόμενα εκπαιδευτικά ιδρύματα όπου η ελληνική διδάσκεται ως μητρική αλλά και σε εκείνα που διδάσκεται ως δεύτερη/ξένη γλώσσα, επίσης και στα φροντιστήρια της περιοχής. Υπάρχει επίσης και διδακτικό προσωπικό αποσπασμένο από την Ελλάδα κυρίως φιλόλογοι για τις μεγάλες τάξεις. Στην περιοχή των Τιράνων τα μαθήματα καλύπτονται από διδακτικό προσωπικό από το αντίστοιχο Τμήμα Ελληνικών του Πανεπιστημίου Τιράνων.

Κάτι που πρέπει να τονιστεί ιδιαίτερα είναι η περίπτωση της διδασκαλίας της ελληνικής στα δημόσια σχολεία των πόλεων Αργυροκάστρου και Αγίων Σαράντα καθώς και στο ιδιωτικό σχολείο «Όμηρος» Χιμάρας. Όπως προαναφέρθηκε στα σχολεία αυτά η ελληνική διδάσκεται ως μητρική γλώσσα, αλλά κάθε χρόνο εγγράφονται σε αυτά και παιδιά από αλβανικές οικογένειες που δεν μιλούν καθόλου ελληνικά στο σπίτι. Η προσπάθεια που καταβάλλουν οι εκπαιδευτικοί των σχολείων αυτών είναι πραγματικά αξιέπαινη. Από το δεύτερο και τρίτο έτος φοίτησης τα παιδιά ενσωματώνονται πλήρως στο πρόγραμμα του σχολείου και αυτό χάρη στην ακούραστη και μεθοδική δουλειά των εκπαιδευτικών. Παράλληλα με το πρόγραμμα του σχολείου αυτοί διδάσκουν στα παιδιά αυτά την ελληνική ως δεύτερη γλώσσα και ο λόγος που το κάνουν είναι η αγάπη για το λειτούργημά τους καθώς και για να μπορέσουν να έχουν «ανοιχτές τάξεις».

Να αναφέρουμε πως στη χώρα λειτουργούν δύο κέντρα πιστοποίησης της ελληνομάθειας παραρτήματα του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, ένα στη Μητρόπολη Αργυροκάστρου και ένα στο Ίδρυμα Λόγος στα Τίρανα.

Κάθε χρόνο για απόκτηση πιστοποίησης ελληνομάθειας, εγγράφονται 50 με 60 άτομα στο Αργυρόκαστρο και 20 με 25 στα Τίρανα, κυρίως στο επίπεδο Β2, το οποίο είναι απαραίτητο για την εισαγωγή σε ανώτατα εκπαιδευτικά ιδρύματα στην Ελλάδα, και γύρω στους 5 για το επίπεδο Γ1 ή Γ2. Ο βαθμός επιτυχίας κάθε χρόνο ανέρχεται στο 75% με 80%.

Για να γίνει αντιληπτή η διάσταση που έχει λάβει η εξάπλωση και η διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία μετά το 1990 και το ενδιαφέρον των Αλβανών για την ελληνική γλώσσα θα πρέπει να αναφερθεί και το γεγονός πως μετά το 1990 συντάχτηκαν και κυκλοφόρησαν οχτώ ελληνο – αλβανικά και αλβανο – ελληνικά λεξικά στην υπηρεσία της εκμάθησης της ελληνικής κυρίως γλώσσας. Μέχρι τότε, υπήρχε το μόνο χρηστικό Αλβανο – ελληνικό Λεξικό του Νίκου Γκίνη, του 1971. (Ksera, 2015)

Παπαφίλης, Κ. 1997, *Λεξικό Αλβανο - Ελληνικό (Fjalor shqip – greqisht)*, Αθήνα

Παπαφίλης, Κ., 1997, *Λεξικό Ελληνο – Αλβανικό (Fjalor greqisht - shqip)*, Αθήνα,

Γκίνης, Ν., 1993, *Ελληνο - Αλβανικό Λεξικό (Fjalor greqisht - shqip)*, Ιωάννινα,

Γκίνης, Ν., 1998, *Αλβανο - Ελληνικό Λεξικό (Fjalor shqip – greqisht)*, Ιωάννινα,

Sinani, H., 2001, *Fjalor Greqisht-Shqip (Ελληνο – Αλβανικό Λεξικό)*, Tiranë

Marku, L., 2009, *Fjalor greqisht – shqip*, infobotem, Tiranë

Marku, L., 2010, *Fjalor shqip – greqisht*, infobotues, Tiranë

Συλλογικό έργο, 2006, Ελληνο – αλβανικό και αλβανο – ελληνικό λεξικό (τσέπης) Καλοκάθη

Συμπεράσματα

Από όσα προαναφέρθηκαν διαπιστώνει κανείς πως στην Αλβανία γίνεται μια αξιόλογη προσπάθεια για τη διάδοση και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας είτε ως μητρικής είτε ως δεύτερης ξένης γλώσσας που μας ενδιαφέρει άμεσα. Με τη στήριξη κυρίως του Μακαριότατου Αρχιεπισκόπου Τιράνων και πάσης Αλβανίας, αλλά και με τη στήριξη του επίσημου ελληνικού κράτους, μέσω των διπλωματικών και προξενικών αρχών, καθώς και της ιδιωτικής πρωτοβουλίας (σύλλογοι, εθελοντές, εκπαιδευτικοί) λειτουργούν σήμερα στην Αλβανία αρκετά κέντρα εκμάθησης της ελληνικής ως δεύτερης ή ξένης γλώσσας.

Θα πρέπει να επισημάνουμε πως παρόλο το ενδιαφέρον και τις ανάγκες της Αλβανικής κοινωνίας για την εκμάθηση της ελληνικής λόγω της γειτνίασης και του γεγονότος της έντονης μετακίνησης πολιτών, καθώς και όλων των προαναφερόμενων παραγόντων, η ελληνική δεν διδάσκεται ακόμη στα δημόσια αλβανικά σχολεία της χώρας και ούτε σε κανένα Πανεπιστημιακό Τμήμα, έστω και ως γλώσσα επιλογής.

Τα παιδιά που διδάσκονται την ελληνική γλώσσα είναι μικρές εστίες ελληνισμού μέσα στις οικογένειες. Γιατί μέσα από την εκμάθηση της γλώσσας υιοθετούν κομμάτια του ελληνικού πολιτισμού, ήθη, έθιμα, μουσική, νοοτροπίες, καθημερινότητα, κομμάτια της ιστορίας, της λογοτεχνίας, της γεωγραφίας, μαθαίνουν για μνημεία, ήρωες, τόπους και κυρίως ανθρώπους.

Πολλά από τα παιδιά/οικογένειες που δεν έχουν ελληνική καταγωγή και επιλέγουν να φοιτήσουν σε εκπαιδευτικά ιδρύματα που διδάσκεται η ελληνική δεν το κάνουν απλά και μόνο για εκπαιδευτικούς λόγους το κάνουν κυρίως γιατί θέλουν να είναι κομμάτι αυτής της ιδιαιτερότητας που προσφέρει η ελληνική γλώσσα και η ελληνική παιδεία.

Και όπως είναι γνωστό όποιος μαθαίνει μια άλλη γλώσσα εκτός της μητρικής γίνεται φίλος του πολιτισμού και των φορέων αυτού. Επομένως αυτοί που μαθαίνουν ελληνικά γίνονται φιλέλληνες, τα αλβανικά φιλοαλβανοί κ.ο.κ.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Kondis V. & Manda, E. (επιμ.), (1994) *The Greek minority in Albania, A documentary record (1921-1993)*, Institute for Balkan Studies, Thessaloniki Ksera, K., (2015), *Rreth leksikografisë dygjuhëshe greqisht-shqip dhe shqip-greqisht*, Διδακτορική διατριβή, Tiranë
- Mazawer, M., (2012), *Τα Βαλκάνια*, Πατάκη
- Shuteriqi, Dh. S., (1974), *Gjurmime letrare*, Tirana
- Αποστολούδα, Β. & Μπασούκου, Α. (2021) Ελληνική γλώσσα και πολιτισμός στο Πανεπιστημιακό Κολέγιο ΛΟΓΟΣ στα Τίρανα Αλβανίας: Πρόγραμμα σπουδών, προτάσεις αι προοπτικές, Γρίβα, Ε. (επιμ.) 1^ο Διαδικτυακό Συνέδριο, *Γλωσσική διδασκαλία και μάθηση στο σύγχρονο εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιβάλλον*, τ. Β', 138, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας
file:///C:/Users/dell/Downloads/%CE%A4%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%A3-%CE%92-%CE%A6%CE%9B%CE%A9%CE%A1%CE%99%CE%9D%CE%91.pdf
- Βούρη, Σ & Καψάλης, Γ. (2003) *Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στην Αλβανία, στο Ελληνόγλωσση εκπαίδευση στη διασπορά*, Ε.ΔΙΑ.Μ.ΜΕ., Ρέθυμνο
file:///C:/Users/dell/Downloads/ellhnoglwssh_ekp._stin_alvania%20(1).pdf
- Γιωβάννης, Φ. (2021) Ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός στη Δερόπολη, *Βορειοηπειρωτικά*, επιστημονική επετηρίδα, τ. Η', 389-414, Ιωάννινα ΙΒΕ
- Κιτρομηλίδης Πας., (2003), Το εθνικό ζήτημα στα Βαλκάνια, στο Βερέμης Θάνος (επιμ.) *Εθνική ταυτότητα και εθνικισμός στη νεότερη Ελλάδα*, Αθήνα, ΜΙΕΤ, σελ. 59-62
Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2024 από
https://users.sch.gr/symfo/sholio/istoria/kimena/1770-1830.ethika_valkania_kitomilidis.htm
- Κωνσταντακοπούλου, Αγγ., (1988), *Η Ελληνική γλώσσα στα Βαλκάνια (1750-1850) Το τετράγλωσσο λεξικό του Δανιήλ Μοσχοπολίτη*, Ιωάννινα
- Μπάρκας, Π., (2016) *Τα ταξίδια της Φυγού*, τ. ΙΙΙ, εκδόσεις Ελίκρανον, Αθήνα
- Μπάρκας, Π. (2018) Η συμβολή της ελληνικής στην Τόσκικη διάλεκτο της αλβανικής και η πολύτροπη διγλωσσία στο σημερινό Νότο της Αλβανίας, *8ο Συνέδριο Νεοελληνικών Διαλέκτων και Γλωσσολογικής Θεωρίας (MGDLT8)* Αργυρόκαστρο, 4-6 Οκτωβρίου 2018, 177 – 188, Εργαστήριο Νεοελληνικών Διαλέκτων
- Ξέρρα, Κ. (2022) Η παρουσία της ελληνικής γλώσσας στην αλβανική επικράτεια, 4ο Συνέδριο των νεοελληνιστών των βαλκανικών χωρών, Βαρβούνης, Μ. & Κούγκουλος, Θ., (επιμ.) *Ελληνισμός και Βαλκάνια - αμφίδρομες σχέσεις: γλώσσα, ιστορία, λογοτεχνία, πολιτισμός (1453-2019)*, Κομοτηνή, 22-24 Νοεμβρίου 2019, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης 315 - 323
- Σωτηρούδας, Βασ. 2022, Τα σχολικά εγχειρίδια στη μητρική γλώσσα στις εκπαιδευτικές

μονάδες ελληνόγλωσσης εκπαίδευση στην Αλβανία, Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2024 από <https://www.slideshare.net/edu4adults/s-in-the-mother-language>

Σωτηρούδας, Β. (2021) Ο Θεσμός των Φροντιστηρίων Ελληνικής Γλώσσας στην Αλβανία, Στο Γρίβα, Ε., (επιμ.) 1^ο Διαδικτυακό Συνέδριο, *Γλωσσική διδασκαλία και μάθηση στο σύγχρονο εκπαιδευτικό και κοινωνικό περιβάλλον, τ. Β'*, 165, Πανεπιστήμιο Δυτικής Μακεδονίας

file:///C:/Users/dell/Downloads/%CE%A4%CE%9F%CE%9C%CE%9F%CE%A3-%CE%92-

%CE%A6%CE%9B%CE%A9%CE%A1%CE%99%CE%9D%CE%91.pdf

Τσακιρίδου, Γρίβα, Σωτηρούδα, Γεωργιάδη (2016) *Διερεύνηση των αναγκών στην εκμάθηση της Ελληνικής μαθητών που φοιτούν σε δίγλωσσες ελληνοαλβανικές εκπαιδευτικές μονάδες* Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2024 από <https://www.slideshare.net/edu4adults/ss-67419816>

Τωμαδάκης, Ν. (1988) Ο εθναπόστολος Κοσμάς ο Αιτωλός και ο επανευαγγελισμός της παιδείας, Πρακτικά Α΄ Πανελληνίου Επιστημονικού Συνεδρίου, Βόρειος Ήπειρος – Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, Κόνιτσα 22-24 Αυγούστου 1987, 499 – 503

Μπέτσης, Ο., 09/02/2023 Το μεγάλο come back της ελληνικής γλώσσας στην Αλβανία... Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2024 από <https://slpress.gr/politismos/to-megalo-come-back-tis-ellinikis-glossas-stin-alvania/>

Μυρτσιώτη, Γ., 01.01.2003 Η ελληνική γλώσσα γίνεται καθομιλουμένη στην Αλβανία, Εφημερίδα Καθημερινή, Ανακτήθηκε 25 Φεβρουαρίου 2024 από <https://www.kathimerini.gr/politics/138922/h-elliniki-glossa-ginetai-kathomiloumeni-stin-alvania/>

Ιστοσελίδα ιδρύματος «Πνοή Αγάπης» ανακτήθηκε 28 Φεβρουαρίου 2024 <https://www.frymaedashurise.org/>

Ιστοσελίδα Αρσακείου Τιράνων 28 Φεβρουαρίου 2024 <https://www.arsakeio.gr/en/schools-complexes/arsakeio-greek-albanian-college-in-tirana>

Ιστοσελίδα The world factbook (Albania) 28 Φεβρουαρίου 2024 <https://www.cia.gov/the-world-factbook/countries/albania/>